

مصوبه کمیته ملی اخلاق در پژوهش در جهت ارتقاء رعایت استانداردهای

اخلاق در پژوهش‌های علوم پزشکی در جمهوری اسلامی ایران

در سال‌های اخیر با توجه به رشد قابل توجه مقالات منتشر شده توسط نویسندگان ایرانی، موضوع اخلاق در پژوهش و اخلاق در انتشار آثار پژوهشی ایران در سطح داخلی و بین‌المللی مورد توجه ویژه قرار گرفته است. علیرغم لطمه‌ای که در اثر انتشار اخباری مبنی بر وجود سوء رفتارهای پژوهشی در مقالات ایرانی، به حیثیت علمی کشور و برخی از دانشگاه‌ها وارد شده است، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی همواره بر این باور بوده است که این مساله باید به عنوان فرصتی در راستای اصلاح روندهایی که منجر به چنین وقایع ناخوشایندی شده است، تلقی شود. بر اساس نظرات و پیشنهادات ارائه شده در همایش معاونین تحقیقات و فناوری دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور در تاریخ ۱۳۹۷/۹/۱ به میزبانی دانشگاه علوم پزشکی گیلان و با توجه به تبصره ۷ قانون مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی مصوب ۱۳۹۶/۵/۳۱ که وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی را مکلف به پیشگیری از سوء رفتارهای پژوهشی کرده است، موارد ذیل پس از بررسی کارشناسی در دبیرخانه کمیته ملی اخلاق در پژوهش‌های زیست پزشکی در جلسه تاریخ ۱۳۹۸/۱/۲۰ کمیته ملی اخلاق در پژوهش‌های زیست - پزشکی وزارت متبوع مطرح و به تصویب رسید و از این تاریخ برای همه دانشگاه‌های علوم پزشکی و سایر مؤسسات تابعه لازم‌الاجرا است. رؤسای مؤسسات به عنوان رئیس کمیته اخلاق و معاونین تحقیقات و فناوری به عنوان دبیر کمیته‌های اخلاق در پژوهش مؤسسات، مسؤول اجرای مفاد این مصوبه خواهند بود. لازم است مفاد این مصوبه به نحو مقتضی به اطلاع ذینفعان رسانده شود. در این راستا ضمن تاکید مجدد بر حمایت همه جانبه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی از انجام تحقیقات دارای استانداردهای اخلاقی و تلاش مضاعف برای افزایش تولید و انتشار آثار علمی، لازم است همه دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور تمامی سیاست‌ها و اقدامات خود را بر اساس مفاد این بخشنامه اصلاح نمایند.

الف. بررسی مستندات و مقالات توسط دانشگاه:

۱- دانشگاه و مؤسسات آموزش عالی زیر نظر وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی؛ موظف خواهند بود به صورت دوره‌ای و حداقل سالانه تمامی مقالات و مستندات علمی که توسط افرادی با وابستگی آنها در مجلات علمی منتشر می‌شوند را بررسی نموده و از وابستگی واقعی افراد به دانشگاه‌ها اطمینان حاصل نمایند.

۲- در مواردی که تردیدی در رعایت استانداردهای اخلاقی وجود دارد، به عنوان مثال نویسنده‌ای که از وابستگی دانشگاه استفاده کرده است برای دانشگاه شناخته شده نیست و یا پژوهشی که مقاله بر اساس آن نوشته شده ثبت نشده است، باید موضوع توسط دانشگاه پیگیری شود.

ب. سیاست‌های تشویقی مقالات و پژوهش‌ها:

۱- بر اساس محتوای تمام دستورالعمل‌های ملی اخلاق در پژوهش از جمله راهنمای عمومی اخلاق در پژوهش‌های علوم پزشکی دارای آزمودنی انسانی در جمهوری اسلامی و دستورالعمل رسیدگی به تخلفات پژوهشی؛ ثبت پژوهش‌های شامل انسانی، آزمایشگاهی و حیوانی، حتی در صورت عدم دریافت بودجه پژوهشی از دانشگاه یا سازمان وابسته در قالب یک پروپوزال پژوهشی الزامی بوده و انجام هر نوع پژوهش بدون ثبت و یا قبل از تایید پروپوزال توسط نهادهای ذیربط از جمله کمیته‌های اخلاق در پژوهش، تخلف پژوهشی محسوب می‌شود. لازم است دانشگاه‌ها در همه مراحل از جمله

ارزشیابی، پرداخت تشویقی مالی مقالات و مانند آن؛ رعایت استانداردهای اخلاقی به ویژه طی شدن درست مراحل ثبت و تصویب پروپوزال‌ها را مدنظر قرار دهند.

۲- عقد قرارداد پژوهشی و یا ثبت پایان نامه دانشگاهی تنها زمانی مقدور خواهد بود که پروپوزال مربوطه به تایید کمیته اخلاق در پژوهش رسیده باشد و کد مربوطه را دریافت نماید. لازم است در متن قرارداد طرح های پژوهشی و نامه مربوط به ثبت پایان نامه، حتما کد اختصاصی اخلاق در پژوهش درج شده در مصوبه، ذکر گردد.

۳- در صورتی که بر اساس سیاست‌های دانشگاه تشویق مالی برای انتشار مقالات در نظر گرفته می‌شود، این مشوق تنها می‌تواند شامل مقالاتی شود که بر اساس یک پژوهش مصوب (طرح تحقیقاتی/ پایان نامه) انجام شده و مصوبه و کد اختصاصی اخلاق را دریافت نموده باشند. پرداخت هرگونه تشویقی به هر شکلی به مقالاتی که حاصل انجام یک طرح یا پایان نامه مصوب نباشند، ممنوع است. مقالات نظری مانند نامه به سردبیر، کامنتی، مرور نظام مند و غیر نظام مند و گزارش موارد از شمول این بند مستثنی هستند.

۴- قبل از انتصاب افراد در سمت‌های آموزشی و پژوهشی و یا معرفی هر فرد با عناوینی مانند پژوهشگر برتر، استاد یا دانشجوی نمونه؛ در جشنواره‌های ملی یا بین المللی یا سایر برنامه‌ها و مراسم مشابه در سطح ملی و یا دانشگاهی، سوابق افراد از حیث اخلاق در پژوهش حسب مورد، توسط دبیرخانه کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه بررسی و عدم سوء سابقه پژوهشی افراد استعلام گردد و اطلاعات مذکور در اختیار مسئولین مربوطه قرار گیرد تا بر اساس آن تصمیم‌گیری نمایند. روشن است مواردی از تخلفات پژوهشی قابل استناد خواهد بود که وقوع آن توسط افراد محرز شده باشد.

۵- تخصیص امتیاز به مقالات از جمله پاداش نقدی به مقالات نمایه شده در ESCI صرفاً محدود به مجلات علمی پژوهشی داخلی نمایه شده در ESCI و یا مجلاتی است که توسط ناشران معتبر بین المللی منتشر می‌شوند و تخصیص هرگونه پاداش یا امتیاز مادی و معنوی به سایر مقالات ESCI ممنوع است.

ج. شاخص‌های ارزش‌گذاری، اعتبار و ارزشیابی:

۱- مقالاتی که در مجلات نامعتبر نمایه شده در سامانه مجلات نامعتبر وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی منتشر می‌شوند، فاقد هرگونه اعتبار پژوهشی بوده و حتی اگر در زمان انتشار، مجلات مذکور در لیست مجلات نامعتبر نبوده باشند، مستند اعطای هیچ گونه امتیاز پژوهشی و آموزشی محسوب نمی‌شوند.

۲- اگرچه مقالاتی که مجله مربوطه در لیست مجلات نامعتبر قرار گرفته، تشویق و امتیازی اختصاص یافته باشد، لازم است امتیاز یا تشویق مربوطه بازپس گرفته شود.

۳- با توجه به محدودیت‌های فراوان و پیامدهای غیر قابل قبولی که اتکای صرف بر شاخص H-Index و سایر شاخص‌های کمی، مانند تعداد مقالات یا تعداد استنادات دارد، این شاخص‌ها نباید به عنوان تنها شاخص‌های ارزشیابی یا ارزش‌گذاری برای فعالیت پژوهشی افراد مدنظر قرار گیرند. این شاخص‌ها به عنوان ابزاری برای علم سنجی در سطح کلان‌تر، شامل مقایسه وضعیت کشورها یا مؤسسات می‌توانند مفیدتر باشند. اولویت دادن به افراد در مواردی مانند تقسیم بودجه‌های پژوهشی، معرفی به عنوان پژوهشگر برتر و مانند آن، باید با در نظر گرفتن مجموعه‌ای از شاخص‌ها متناسب با زمینه پژوهشی و به ویژه شاخص‌های کیفی باشد.

۴- لازم است نظام ارزشیابی پژوهشی دانشگاه‌ها بر اساس مقتضیات جدید از جمله لزوم توجه بیشتر به کیفیت تحقیقات، بهره‌وری بودجه‌های پژوهشی، توجه بیشتر به فرآیندهای منجر به انتشار مقالات، مقتضیات اختصاصی دانشگاه‌ها، توجه به رشد فعالیت‌های پژوهشی در یک بازه زمانی منطقی مثلاً ۵ ساله و انجام ارزشیابی‌های مختلف در بازه‌های زمانی متنوع و نه الزاماً سالانه بازبینی شود.

د. انجام پژوهش توسط دانشجویان و فراگیران:

۱- اجرای کلیه مفاد این بخشنامه در مورد تحقیقات دانشجویی که در قالب کمیته‌های تحقیقات دانشجویی، مراکز استعداد‌های درخشان و سایر مراکز مشابه صورت می‌گیرد؛ الزامی بوده و این تحقیقات نیز باید در قالب استاندارد انجام شوند. مجری اصلی و مسؤول این گونه تحقیقات نیز باید یکی از اعضای هیات علمی دانشگاه بوده و قرارداد پژوهشی الزاماً با مجری اصلی/ مسؤول بسته شود.

۲- استفاده از عناوینی مانند مجری دانشجویی، دانشجوی مسؤول یا مانند آن در صورت انجام تحقیق زیر نظر استاد راهنما در مکاتبات بلامانع است.

۳- در مورد پایان‌نامه‌های دوره دستیاری پزشکی و دندانپزشکی لازم است حداکثر تا پایان سال دوم دستیاری تمام مراحل تصویب پایان‌نامه طی شده و پروپوزال مربوطه کد اخلاق در پژوهش دریافت کرده باشد. شرکت در آزمون ارتقاء پایه دستیاران برای ورود به سال سوم دستیاری منوط به ثبت پایان‌نامه در سامانه کمیته ملی اخلاق در پژوهش است.